

El pintor Agustí Rigalt i Cortiella (Barcelona, 1836-1899) i les arts aplicades

Lluïsa Amenós, Santi Barjau, Victoria Durá i Núria Gil

Historiadors de l'art. luisaamenos@gmail.com, sbarjau@bcn.cat, museu@racba.org i ngfarre@gmail.com

Resum

El present article pretén donar a conèixer la figura d'Agustí Rigalt i Cortiella (Barcelona, 1836-1899), artista que compaginà la feina de pintor amb la de professional de les arts aplicades. Es tracta d'un treball coral realitzat pels historiadors de l'art Lluïsa Amenós, Santi Barjau, Victoria Durá i Núria Gil, que sorgí fa uns anys, arran de la identificació com a obres d'Agustí d'uns dibuixos decoratius que es conserven a l'Arxiu Històric de la Ciutat, als quals hi sumen ara els que hi ha a la RACBASJ. La manca de publicacions i de notícies sobre l'artista, així com la qualitat de les peces, van motivar aquest estudi, que presentem en tres parts: 1. Aproximació biogràfica, 2. Agustí Rigalt projectista de vitralls i 3. Catàleg dels dibuixos conservats a la RACBASJ i a l'Arxiu Històric de la Ciutat.

Paraules clau: Agustí Rigalt / pintura segle XIX / arts decoratives segle XIX / dibuix / disseny / forja / ceràmica / vitrall / enteixinat.

Resumen

El pintor Agustí Rigalt Cortiella (Barcelona, 1836-1899) y las artes aplicadas

El presente artículo pretende dar a conocer la figura de Agustí Rigalt Cortiella (Barcelona, 1836-1899), artista que compaginó su labor como pintor con la de profesional de las artes aplicadas. Se trata de un trabajo coral realizado por los historiadores del arte Lluïsa Amenós, Santi Barjau, Victoria Durá y Núria Gil, que surgió hace unos años, a raíz de la identificación como obras de Agustí de unos dibujos decorativos que se conservan en el Archivo Histórico de la Ciudad, a los cuales se suman ahora los que hay en la RACBASJ. La falta de publicaciones y de noticias sobre el artista, así como la calidad de las piezas, motivaron este estudio, que presentamos en tres partes: 1. Aproximación biográfica, 2. Agustí Rigalt proyectista de vitrales y 3. Catálogo de los dibujos conservados en la RACBASJ y en el Archivo Histórico de la Ciudad.

Palabras clave: Agustí Rigalt / pintura siglo XIX / artes decorativas siglo XIX / dibujo / diseño / forja / cerámica / vitral / artesonado.

Abstract

The painter Agustí Rigalt i Cortiella (Barcelona, 1836-1899) and the applied arts

This article seeks to highlight the figure of Agustí Rigalt i Cortiella (Barcelona, 1836-1899), an artist who combined his work as a painter with his profession in the applied arts. It is part of the research performed several years ago by the art historians Lluïsa Amenós, Santi Barjau, Victoria Durá and Núria Gil, following the identification of decorative drawings that are preserved in the Historical Archive of the City as being by Agustí, which are now joined by those preserved in RACBASJ. The lack of publications and information on the artist as well as the quality of the pieces motivated this study, which is divided into three parts: 1. Biographical approach, 2. Agustí Rigalt, designer of stained glass art, and 3. Catalogue of drawings preserved in RACBASJ and the City Historical Archive.

Keywords: Agustí Rigalt / 19th century painting / 19th century decorative arts / Drawing / Design / Forged / Ceramic / Glassy / Coffered ceilings.

1. Aproximació biogràfica

Victoria Durá

Molt poc s'ha escrit fins ara d'Agustí Rigalt i Cortiella, artista format en l'òrbita del natzarenisme que es va dedicar a la pintura –religiosa, de paisatge, d'història i costumista–, a les arts decoratives,

fonamentalment dins del camp de la metal·listeria i els vitralls, i va fer col·laboracions com a il·lustrador en diferents publicacions. La seva aparició a la bibliografia existent pràcticament es redueix a mencions puntuals dins dels estudis dedicats a autors contemporanis, que han viatjat fins als nostres dies amb millor fortuna –encara que no la suficient, com és el cas d'Antoni Caba (Barcelona, 1838-1907) o de Tomàs Padró (Barcelona, 1840-1877)–, o bé acompanyats d'una consagració absoluta, com ara Marià Fortuny (Reus, 1838-Roma, 1874). A vegades també se'l cita als textos que parlen de reformes o projectes decoratius d'importants edificis de Barcelona, als qual d'una manera o d'una altra va participar. I per últim, el seu nom acostuma a sortir als estudis biogràfics dedicats al seu pare, el gran paisatgista Lluís Rigalt i Farriols (Barcelona 1814-1894), l'ombra del qual segur que li va proporcionar múltiples oportunitats, però probablement també va contribuir a esborrar un xic el seu pas pel món de l'art català.

Ara, presentem tres textos sobre l'artista, que pretenen donar una mica de llum a la seva figura, així com mostrar alguns exemples de l'Agustí dissenyador d'obres i projectes decoratius, productes de la seva tasca en el camp dels vitralls i de la metal·listeria i la ceràmica.

Es precis aclarir, primer de tot, que a la majoria dels escrits als quals es fa esment del nostre artista, les dates de naixement i mort figuren de manera errònia ja que acostumen a datar la seva vida entre 1840 o 1846 i 1898, quan va néixer el 22 d'octubre de 1836¹ –més d'un any després del casament dels seus pares–² i va morir el 25 de gener de 1899.³

Etapa de formació

Seguint l'estela del seu avi, el també pintor i decorador Pau Rigalt i Fargues (Barcelona, 1778-1845), i del seu pare, va iniciar estudis de belles arts a l'Escola Llotja de Barcelona el curs 1850-1851, quan la institució acabava de passar a ser dirigida per la recentment creada Acadèmia Provincial de Belles Arts, i el seu pare era oficialment professor de la classe de Perspectiva i Paisatge des de la mort del seu avi. Ens entretindrem en detallar les dades que coneixem de l'etapa de formació perquè ens sembla decisiva, sobre tot quant les relacions d'amistat i professionals que li va permetre establir.

Començà, doncs, matriculant-se a la classe inicial de Principis d'ombra i quan aconseguí la menció honorífica passà a la classe de Peus i Mans, on trobem també a Antoni Caba, amb qui li veurem fer la trajectòria habitual dins dels estudis de l'Escola, malgrat que hi ha alguns buits que ens costa encara d'explicar. Per exemple, si bé el curs 1851-1852 continuà a Peus i Mans i aviat passà a la classe de Caps (també Caba), al curs 1852-1853 no apareix matriculat, però sí Caba, que continua en Caps (1a i 2a mencions honorífiques.).

El 1853-1854 tornà a estar matriculat, però ara a la classe de Dibuix de l'Antic (1a i 2a mencions honorífiques), mentre que Caba fa el recorregut tradicional passant de Caps a Figures i d'aquesta classe a la de Dibuix de l'Antic.

El 1854-1855 els dos apareixen matriculats a les classes de Dibuix de l'Antic i de Teoria i Història de les Belles Arts, on van tenir com a mestre a Pau Milà i Fontanals (Vilafranca del Penedès, 1810-Barcelona, 1883). Al llibre de matrícula d'aquesta assignatura va quedar anotat que van perdre el curs per falta d'assistència, curiosament igual que va passar amb 20 més dels 24 alumnes que se'n

van matricular (només Jaume Serra i Bartolomé Ribó apareixen amb nota final). Agustí s'inscriu aquest curs també a Anatomia, encara que no es presentà a examen i aprovà la matèria al curs següent. Aquestes faltes d'assistència es podrien justificar perquè acompanyés el seu pare, que al febrer de 1855 viatjà a Madrid per presentar-se a una oposició a la càtedra de paisatge de la Real Academia de San Fernando, i que a l'abril anà a París per assessorar el comissionat del Govern espanyol en relació a la col·locació dels objectes procedents de l'Estat espanyol destinats a l'Exposició Universal francesa.⁴

El curs següent, 1855-1856, tornà a estar matriculat a Dibuix de l'Antic, com Caba, i aprovà l'examen ordinari d'Anatomia del curs anterior.

El 1856-1857 consta matriculat a la classe de Dibuix del Natural, igual que Caba i Marià Fortuny, entre d'altres, la qual cosa demostra que la relació d'Agustí amb Fortuny no sorgeix a Madrid ni a Roma, com apunten la major part dels estudis publicats sobre el gran pintor de Reus, sinó que la seva amistat es forjà a Barcelona i dins de l'etapa de formació dels dos artistes. De fet, els dos van participar al manifest publicat pels alumnes al *Diario de Barcelona* del 22 de desembre de 1856, quan el seu mestre Pau Milà i Fontanals renuncià a la càtedra i al seu càrrec d'acadèmic –d'altres signants són: V. Vallmitjana, J. Mirabent, B. Ribó, A. Vallmitjana, E. Amigó, J. Mongay, R. Tarragó, J. Folch, J. Serra, T. Padró, F. Català, F. Saladrigas, J. Bertrán, E. Martí, A. Aleu, A. Caba, E. Estasens, J. Vidal, N. Augé i J. Samsó–,⁵ i l'any següent els dos participaren també, juntament amb altres companys de les classes de Llotja –Llorens de Cabanyes, Bartolomé Ribó, Agapit Vallmitjana, Tomàs Padró, Antoni Caba, Andreu Aleu, Anton Soulié, Eduard Grenzner, Aurelià Ibarra, Josep Mirabent, Jaume Serra i Gibert, Rómul Batlle i Venanci Vallmitjana– a l'àlbum de dibuixos que van dedicar i regalar a Milà.⁶

El curs 1857-1858 es matriculà a Dibuix del Natural, i passà a Perspectiva i Paisatge i a Colorit i Composició, igual que Antoni Caba i Tomàs Padró.

Mentre que Fortuny guanyava el concurs per anar pensionat a Roma, Agustí sol·licità al setembre l'ingrés a l'Escola de Pintura de Madrid, on es matriculà el curs 1858-1859 a les assignatures de Colorit i Composició i de Natural de nit.⁷ Sabem que va marxar a Madrid amb Antoni Caba, perquè als llistats de matrícula, on consta Agustí amb el núm. 90, apareix també Caba, amb el núm. 89.⁸ A la informació que ens facilita aquesta documentació comencem a percebre les diferents qualitats dels dos pintors: mentre que Rigalt assoleix en les dues assignatures una “B”, nota que indica simplement correcció, Caba treu la màxima qualificació: “sobresaliente”. El curs següent continuaren a l'Escola de Madrid, matriculats a les mateixes assignatures i assolint notes similars.⁹ És important destacar que allà es van relacionar amb altres artistes del cercle català i madrileny que estudiaven amb ells i que tindrien posteriorment una rellevància notable, com és el cas de Josep Tapiró (Reus, 1836-Tànger, 1913), Alejandro Ferrant (Madrid, 1843-1917) o Raimundo de Madrazo (Roma, 1841-Versalles, 1920),¹⁰ fill de Federico (Roma, 1815-Madrid, 1894), el qual havia tingut molta relació amb els mestres natzarens d'Agustí (Claudi Lorenzale i Pau Milà) i amb el seu pare, Lluís, i aleshores era professor a l'Escola madrilenya.

El curs 1859-1860 Agustí no consta matriculat ni a l'Escola de Barcelona ni a la de Madrid. Simplement desapareix. Per això, i perquè hom diu que anà a Roma en diverses ocasions, encara que no haguem pogut confirmar aquesta notícia ni quan va realitzar aquestes estades, ens atrevim a

aventurar que potser fes ara un viatge curt a Roma, on des de 1858 hi era pensionat per la Diputació el seu company Marià Fortuny. Potser visités Fortuny el 1860 abans o després dels dos mesos que Marià va passar al Marroc encarregat per la Diputació de documentar la guerra com a cronista gràfic. Potser també, quan aquest passà per Madrid de tornada de Roma cap a Barcelona, estigués amb ell el nostre pintor, i fora aleshores quan Fortuny coneix Madrazo, precisament a través d'Agustí;¹¹ ha quedat palès que hi havia relació suficient perquè això fos possible.¹² La importància d'aquesta dada radica en el fet que uns anys després, el 1867, Fortuny establí llaços permanents amb la poderosa família Madrazo en casar-se amb Cecília, filla de Federico.

El curs següent, 1860-1861, quan portaven ja deu anys d'estudi, incomprendiblement tant ell com Antoni Caba tornaren a estar matriculats a l'Ensenyament Professional de Dibuix, Pintura, Escultura i Gravats de l'Escola Oficial de Belles Arts de Barcelona, a la classe de Dibuix del Natural de Claudi Lorenzale (Caba també consta com alumne de Colorit i Composició). Però Agustí es donà de baixa per trasllat de matrícula,¹³ i apareix llavors matriculat de nou a l'Escola Superior de Madrid, també a Colorit i Composició, on assolí la nota màxima, i en Natural, amb un bé de qualificació final.¹⁴ Per un llistat d'alumnes proposats per a premis l'any 1861 sabem que el pintor continuava amb companys d'anys anteriors, ja que en la relació dels proposats per Colorit i Composició apareix el seu nom i també el de Tomàs Padró i Raimundo de Madrazo.¹⁵

El curs 1861-1862 Caba tornà a matricular-se a l'Escola de Barcelona –a les classes de Natural, Perspectiva i Colorit i Composició–,¹⁶ però Agustí no consta a cap llistat. És probable que continués aquest any a Madrid –o potser marxà a Roma–,¹⁷ ja que no tornà a aparèixer matriculat a Barcelona fins el curs 1862-1863, i de nou, a la classe de Dibuix del Natural de Claudi Lorenzale. Però, una vegada més, no acabà el curs i es donà de baixa per no poder continuar, segons consta al llibre de matrícula.¹⁸

La documentació existent a l'Arxiu RACBASJ (capsa 28) ens fa pensar que aquestes matriculacions puntuals a l'Escola –com passarà també al curs 1866-1867–,¹⁹ quan ja havia acabat el cicle formatiu, es van produir per un interès molt concret. En aquest cas, els documents es refereixen a una instància d'Agustí, signada i datada el 28 de setembre del 1863, per participar a l'oposició per a la plaça de pensionat de pintura a Madrid costejada per la Diputació, la qual cosa devia requerir estar matriculat a l'Escola. Adjunt a la sol·licitud presentava la fe de baptisme i un certificat escolar del secretari de l'Acadèmia, Andrés de Ferrant i de Dumont. No obstant això, el 24 d'octubre va presentar un escrit retirant-se de l'oposició per no estar d'acord amb l'assignació del membres del tribunal. El concurs el van guanyar Antoni Caba –que sembla havia fet el mateix que Agustí– i Josep Nin i Tudó (El Vendrell, 1843-Madrid, 1921). No podem descartar que el nostre pintor decidís viatjar a Madrid pel seu compte acompanyant Antoni, ja que no tenim notícies seves dels anys immediatament posteriors.

Probablement va ser a partir de la tornada dels artistes a Barcelona, cap al 1867, i abans de 1870, quan compartí estudi a Barcelona amb els seus companys Tomàs Padró i Antoni Caba, al cèlebre espai situat en alguna de les dependències de la casa de l'Ardiaca, que havia estat dividida i reformada a mitjans del segle XIX.²⁰

I és probable que també en tornar ara a Barcelona es casés amb Emília Buxeres, a qui, segons apunta Josep Portabella,²¹ havia conegut anys enrere en visitar Martorell amb el seu pare, i amb la qual

prometé casar-se quan tornés de Roma. Portabella informa que com l'estada fora de Barcelona es va allargar Emília es va casar amb un altre home i, vídua als pocs anys, es casà amb l'Agustí quan tornà, establint-se definitivament a Barcelona.²²

Obres, projectes i exposicions

En relació als treballs que realitzà, se sap que va participar en la nova decoració del teatre del Liceu, després de l'incendi de 1861, juntament a Josep Mirabent, Ramon Martí Alsina, Joan Vicens i Antoni Caba. *Orfeu amansint les feres amb la lira* i *Palestrina tocant a l'orgue la Missa del papa Marcel*, són les dues pintures dels plafons al·legòrics del sostre de la sala atribuïdes al nostre autor, que van desaparèixer a l'últim incendi del teatre. També participà com a il·lustrador el 1862 a l'*Historia de Catalunya* de Victor Balaguer, en concret al tercer volum de l'obra (Llibreria de Salvador Manero, Barcelona, 1862), on apareix l'estampa *Ausiàs March llegint les seves poesies al príncep de Viana*, que fou dibuixada per l'Agustí –a la Biblioteca Museu Víctor Balaguer es conserva un oli de l'autor de la mateixa escena (144 x 115 cm)– i gravada per l'Antoni Roca.

A l'Exposició Nacional de 1867 presentà dos quadres a l'oli representant la *Verge i el Nen Jesús* i *Cantaire florentí* i obtingué una menció honorífica de 2ª classe al grup d'Història i Gènere Històric.²³ Coneixem un dibuix datat el mateix any que representa *l'Assassinat de Ramon Berenguer II* (RACBASJ, inv. 2661 D), i hi ha notícies de què també aquest any va pintar un oli per a la parròquia de Sant Jaume de Barcelona.²⁴

De 1869 és la pintura *Sant Llorenç i la Verge davant la Santíssima Trinitat* que Agustí realitzà per encàrrec de Trinidad de Fontcuberta, i de la qual coneixem una fotografia –procedent del llegat Apelles Mestres i conservada a la RACBASJ– i un petit esbós que es troba al Museu d'Història de la Ciutat (MUHBA 5025).

Participà després a les mostres celebrades per la Societat per a Exposicions de Belles Arts de Barcelona, els anys 1870, 1871, 1872, 1873 i 1874, i a les mostres barcelonines organitzades per José Monter tant l'any 1873 com el 1874 i el 1876.²⁵

Així mateix, l'any 1876 tornà a presentar-se a l'Exposició Nacional de Belles Arts amb tres vistes d'interiors: *Archivo de la Casa Dalmasas* (núm. 342, 85 x 26 cm), *Antesala de la sala Capitular de la Catedral de Barcelona* (núm. 343, 72 x 52 cm) i *Capilla de Sant Jorge de la Audiencia de Barcelona* (núm. 344, «Idem»); a l'Exposició Artístico-Industrial de Barcelona, organitzada pel Centre de Mestres d'Obres de Catalunya (Barcelona: Narciso Ramírez); i a l'Exposició de la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País– amb un oli, *Estudio*, i cinc aiguades–. Pel catàleg d'aquesta mostra comprovem que Agustí vivia aleshores a la mateixa adreça del seu pare, carrer Escudillers, 82, 3.

El 1878, juntament amb Antoni Caba i Joan Roig, edità l'opuscle *Estètica Infantil* de Pau Milà i Fontanals, en el qual apareix una nota preliminar signada pels tres artistes com a editors. Aquest any també va participar en diverses il·lustracions de la revista *La Acadèmia* (editorial de Jose Gil Dorregaray), al menys als retrats d'Arsenio Martínez Campos i de Joaquín Jovellar, i a les vistes d'un antic carrer de Cardona i del castell i muralles de Cardona.²⁶

Agustí, que era cosí del vitraller Antoni Rigalt i Blanch (Barcelona, 1850-1914),²⁷ l'any 1880 va dissenyar dues vidreres per a la catedral de Barcelona, que fins aquell moment havien estat tapiades,

concretament les dues últimes de l'absis, amb santa Tecla i sant Jordi i amb sant Pere i sant Pau.²⁸ Se sap també que el 1894 participà al disseny dels vitralls amb sants dominics de Santa Maria del Mar (figs. 29 i 30).²⁹ Així mateix, coneixem que va treballar al disseny dels vitralls de Santa Maria del Pi i de la capella dels Dolors de l'església del Bonsuccés,³⁰ i que és l'autor dels de la casa Pascual i Pons de Barcelona.³¹

I segons notícia del *Diario de Barcelona* va participar també en el disseny dels ornaments sagrats que es van confeccionar i brodar al convent de les Adoratrices de Barcelona, per a la capella d'una important família de Barcelona a una població de Santander.³²

A l'Exposició Nacional de 1881 presentà 6 obres, les núm. 587-591: dibuixos de metal·listeria i ceràmica, i 592: aquarel·la. I tenim notícies que en aquest any al menys tenia un taller o estudi on assistia a joves artistes, com és el cas de Manuel Puig i Genís.³³

Cap el 1882 va realitzar els retrats d'Ausias March i del cardenal Cisneros pel fris de medallons amb retrats d'espanyols cèlebres del Paranimf de la Universitat de Barcelona,³⁴ i el 1883 participà a l'Exposició de Mineraria, Arts Metal·lúrgiques, Ceràmica, Vidreria i Aigües Minerals, on obtingué una medalla de bronze al grup K (Metalls llaurats) pels seus dibuixos de peces metàl·liques (núm. 435 bis).³⁵ L'any següent, presentà 5 obres en la secció de Gravat i Dibuix de l'Exposició Nacional de 1884, *Projectes de metalisteria*, i fou premiat amb una 3a medalla per l'obra *Metalisteria y cerámica. Original para la enseñanza de las artes decorativa*.³⁶ Podria tractar-se d'un dels dibuixos conservats a l'AHCB (fig. 25).

A l'Exposició Nacional de 1887 es presentà amb 5 dibuixos a l'aiguada (85 x 65 cm), obres núm. 683-687, i participà també a l'Exposició Internacional de Barcelona de 1888.

El 1890 van ser 7 les obres que presentà a l'Exposició Nacional: *Decoración del techo del claustro del deruido convento de Montesión* (núms. 801-803), *Proyecto de jarrón* (núm. 804), *Jarro* (núm. 805), *Proyecto de lámpara* (núm. 806), i *Proyecto de corona* (núm. 807).³⁷ Aquests dibuixos podrien ser alguns dels que es conserven avui a l'Arxiu Històric de Barcelona, que presentem a la part final d'aquest estudi (figs. 5, 25, 26, 27 i 31-37).

També participà a l'Exposició Nacional de 1892, en aquesta ocasió amb quatre obres: *Aiguades* (núm. 1061), i *Dibuixos originals* (núms. 1062-1064), i va obtenir una 2a medalla. Així mateix, aquest any li veiem com expositor i com vocal del jurat de les obres instal·lades a la Secció Nacional de l'Exposició Nacional d'Indústries Artístiques i Internacional de Reproduccions.³⁸

A la Tercera Exposició de Belles Arts i d'Indústries Artístiques, celebrada el 1896, presentà, juntament amb altres obres, el projecte de rehabilitació d'una de les reixes gòtiques del claustre de la Catedral de Barcelona, possiblement la de Sant Sebastià i Santa Tecla,³⁹ pel qual li donen una medalla de bronze. Probablement es tracta d'un dels dibuixos pertanyent a l'Arxiu Històric de Barcelona (fig. 20).

El 1898 guanyà una medalla de 3a classe a la Secció d'aquarel·la, dibuix, gravat i pastel de l'Exposició de Belles Arts i Indústries Artístiques de Barcelona, amb l'obra *Fruites*, i una altra de 2a classe, a la Secció de pintura i escultura decoratives, per un projecte de tapiços.⁴⁰ Sabem també que aquest any la Diputació va adquirir un quadre de la seva propietat, *Retrat del rei Carles III*, per 1.500 pessetes.⁴¹

Agustí Rigalt, professor de Llotja

La seva trajectòria com a professor de Llotja és podria resumir com una lluita de vint anys per aconseguir un reconeixement que no arribà fins molt tard;⁴² perquè encara que des de 1877 treballà a l'Escola de Barcelona com a ajudant, els nomenaments oficials no arribaren fins els anys 1894, 1895 i 1897.

Efectivament, a l'octubre de 1877 la junta de professor de l'Escola Llotja li nomenà auxiliar de la classe de Metal·listeria i Ceràmica, a la mort del professor Jaume Serra Gibert (Vilassar de Dalt, 1834-Barcelona, 1877), càrrec que ja exercia des del 12 de setembre i que ocupà en solitari fins el 6 de desembre de 1887. Dins d'aquest període se sap que el 1882 va sol·licitar un augment de sou a l'Escola, que va ser rebutjat per la Direcció General d'Instrucció Pública.

Al mes de març de 1887 sol·licità participar al concurs del Ministeri de Foment per obtenir en propietat la càtedra de Metal·listeria i Ceràmica –que continuava vacant i que portava anys atenant com a auxiliar–, però no ho aconseguí, malgrat les gestions que feu el seu pare a Madrid,⁴³ i al seu lloc fou nomenat Lluís Franco Salines (Valencia, 1850-Barcelona, 1897). Aleshores Agustí va ser substituït de Franco Salines des de juliol de 1887 fins al juliol de 1894, per les repetides baixes o absències del professor numerari, a més d'actuar com a auxiliar d'altres classes; de fet, el 1892 atenia com a auxiliar també la classe de Dibuix de l'Antic i del Natural. Finalment arribaren els nomenaments oficials quan per Reial Ordre de 1r de juliol de 1894 fou nomenat ajudant amb caràcter interí de Colorit i Composició, càrrec que exercí fins el 31 de maig de 1895, i per Reial Ordre de 13 de maig de 1895, ajudant numerari de Dibuix Lineal i d'Adorn de la mateixa Escola, càrrec del qual s'ocupà fins el 25 de juny de 1897. A la mort de Franco Salinas, passà finalment d'ajudant a professor de la classe de Metal·listeria i Ceràmica per Reial Ordre del 10 de juny, prenent possessió del càrrec el 25 de juliol de 1897.

Com a part de la seva tasca a l'Escola sabem que l'any 1881 va donar, en diverses entregues, una col·lecció de cinquanta exemplars de dibuixos trets d'objectes espanyols per utilitzar-los en l'ensenyament de la seva assignatura, Metal·listeria i Ceràmica,⁴⁴ i que entre 1889 i 1892 l'Escola de Nenes i Adultes depenent de l'Escola Llotja va adquirir diversos lots de dibuixos d'Agustí, de fruites i flors, com a models d'estudi per a les classes.⁴⁵

Agustí, del qual no coneixem la pertinença a cap entitat o associació de renom, excepte a l'Associació Artístico-arqueològica de Barcelona –al menys des de l'any 1886–, va morir al gener de 1899 als 62 anys. La raó, com tantes altres coses de la seva vida i trajectòria, encara està per descobrir.

2. Agustí Rigalt projectista de vitralls

Núria Gil

El treball de l'artista Agustí Rigalt com a projectista de vitralls ha estat fins aquest moment molt poc estudiat i, en conseqüència, és molt desconegut. Les fonts per a la recerca d'aquest autor i la seva relació amb el vitralls van des de la breu bibliografia prèvia existent,⁴⁶ el buidatge de les publicacions d'època i alguns projectes que sortosament s'han conservat. Aquest és un camí encara inicial que s'anirà completant al llarg del temps a mesura que vagi sorgint nova documentació.

Agustí Rigalt forma part, juntament amb altres pintors contemporanis com el seu mestre Claudi Lorenzale o els seus companys d'estudi Tomàs Padró i Josep Mirabent,⁴⁷ del grup d'artistes que van

col·laborar en el ressorgiment de l'art del vitrall. Des de final del Barroc i començament del premodernisme, el vitrall va entrar en un període de crisi. La producció de vitralls era minsa i els vitrallers que treballen en aquest període es dedicaven bàsicament a l'arranjament de vitralls emplomats antics i que es trobaven en mal estat. Aquests artistes són majoritàriament coneguts per les seves obres pictòriques, però cal tenir en compte que paral·lelament van desenvolupar una important tasca com a projectistes de vitralls. Així mateix, per algunes referències d'època conservades, fins i tot és possible afirmar que alguns d'ells van intervenir directament als vitralls com a pintors del vidre.⁴⁸

Tots ells van treballar amb el vitraller Eudald Ramon Amigó i Dou i amb els seus fills i successors Josep i Joaquim. La casa Amigó és un dels obradors capdavanters del premodernisme.⁴⁹ El fundador d'aquest taller va ser el vitraller Eduald Ramon Nonat Amigó i Dou (1818-1885), iniciador d'una nissaga de vitrallers i hereu dels tallers antecessors de Josep Ravella i Hipòlit Campmajor.⁵⁰ Entre 1885 i 1892 l'empresa portarà el nom *Hijos de Eudaldo Ramon Amigó* degut a la mort del pare i el traspass del negoci al seus fills. A partir de 1892, amb el decés del fill primogènit José i l'entrada de nous socis –els vitrallers José Serra i José Pelegrí–,⁵¹ la raó social canvià a *Hijo de Eudaldo Ramon Amigó sociedad en comantida*, fins al 1920.

Encara que hi ha constància que Agustí Rigalt tenia un taller de vitralls que, segons els anuncis, es trobava en el carrer Escudillers 82 de Barcelona,⁵² domicili de l'artista, es desconeix qualsevol vitrall executat per ell. Per la documentació coneguda fins al moment, podem dir que el seu treball se centra principalment en el projecte de les vidrieres i que de l'execució s'encarregava un altre taller de vitralls. En el seu cas, i com ja s'ha comentat, va treballar majoritàriament amb la casa Amigó.

El seu vincle amb el món dels vitralls també li ve de família, el seu cosí Antoni Rigalt i Blanch (1850-1914) va ser uns dels vitrallers de més renom del Modernisme. L'empresa Antoni Rigalt & Cia (1890-1903), posteriorment Rigalt, Granell & Cia (1903-1923), va ser capdavantera en la recuperació de l'art del vitrall i una de les més importants dins del període modernista.

Els vitralls fins ara coneguts projectats per l'Agustí Rigalt es troben encara dins d'una estètica historicista. Els projectes i vitralls conservats per a edificis religiosos (catedral de Barcelona i basílica de Santa Maria del Mar) segueixen l'estil neogòtic, estil dels edificis religiosos per excel·lència al llarg dels anys, amb una decoració dels campers i dels dossers representats en els vitralls amb clares reminiscències de les vidrieres del segle XIV. A nivell tècnic, el tractament d'aquests vitralls, és pròpiament pictòric, amb un clar predomini de la pintura sobre vidre (esmalts, grisalles i groc d'argent), en continuïtat amb el que s'estava fent al segle XVIII i principis del XIX. En canvi, l'únic exemple conegut i venturosament preservat de vitralls projectats per Agustí Rigalt per a una casa particular (casa Pascual i Pons) segueix un estil neorenaixentista d'aires nòrdics molt comú en aquell moment i del que se'n conserven exemples contemporanis en altres habitatges.

Projectes per a la catedral de Barcelona

Els treballs més ben documentats d'Agustí Rigalt són els dissenys de vitralls que projectà per a la catedral de Barcelona, i els coneixem gràcies a la recerca feta per la doctora Sílvia Cañellas per a la seva tesi doctoral.⁵³ Alguns d'ells encara els podem gaudir, ja que estan conservats, mentre que d'al-

tres en tenim notícies gràcies al testimoniatge de la documentació preservada a l'Arxiu de la catedral. Va ser el propi Capítol de la catedral qui va encarregar a Agustí Rigalt realitzar els projectes de vitralls, sent confiada la seva execució al taller Amigó.

La documentació més antiga conservada data de l'any 1872, quan Josep Oriol Mestres, arquitecte encarregat de les obres, per poder acabar la restauració d'aquest edifici recomanà al capítol catedralici l'obertura de nous finestrals i la modificació dels existents al mur de darrera del deambulatori, a l'extrem nord sobre la capella dels Innocents, i a l'extrem sud sobre la sagristia, així com la col·locació de vitralls; treballs que no es duran a terme fins 1879. Per a aquests finestrals Agustí Rigalt dissenyà uns vitralls amb els motius de santa Tecla i sant Jordi per cobrir una de les obertures, i el dels sants Pere i Pau per l'altra, actualment conservats. Per fer el projecte de Santa Tecla, Agustí Rigalt s'inspirà en la imatge de la santa Tecla del *Retable de Sant Sebastià i Santa Tecla* de la mateixa catedral, realitzat en el tombant del segle XV al XVI.

La col·locació d'aquests vitralls va tenir ressò en els diferents diaris de l'època. Així, el diari *El Siglo Futuro* de desembre de 1880, reproduïa la notícia que havia sigut publicada anteriorment al *Diari de Barcelona*:

Acaba de colocarse en los extremos de la semicircunferencia que forma el ábside de nuestra santa iglesia dos vidrieras de colores, habiéndose previamente abierto los ventanales que estaban en gran parte cerrados. [...] Las dos vidrieras nuevas y que nos referimos han sido dibujadas por el inteligente pintor don Agustín Rigalt y ejecutadas por el hábil vidriero señor Amigó, que se ha conquistado en esta especialidad merecida reputación. En los compartimentos de ellas se ven respectivamente las imágenes de San Pedro y San Pablo y da Santa Tecla y San Jorge, y los escudos del Obispo Lopera y otros formados con atributo» del martirio de los expresados Santos y ángeles de adoración puestos en los cuerpos superiores [...] A primera vista se advierte enseguida que así el Sr. Rigalt, autor y director del proyecto como el Sr. Amigó que lo ha ejecutado, han estudiado con mucho empeño las viejas vidrieras [...].⁵⁴

I també es referencia a l'obra d'Eduard Tamaro *Guía Histórico Descriptiva de la Santa Iglesia Catedral de Barcelona* de 1882:

Las dos primeras vidrieras de dicho ábside, de alguna mayor dimension que las ya descritas, han sido colocadas en nuestros dias (1880), en los respectivos ventanales que se hallaban tapiados, sirviendo en parte el de la derecha, junto al órgano de tribuna Real. Las dos nuevas vidrieras se ha conseguido con no pequeño esfuerzo y destreza que no desacuerden con las anteriores, con las cuales debian sufrir comparación constante é inmediata, y su efecto es excelente por razon de su buen dibujo y colorido. Hállanse dedicadas respectivamente á santa Tecla y san Jorge, y á los santos apóstoles Pedro y Pablo: su dibujo lo trazó el pintor D. Agustin Rigalt, y fueron elaboradas en la fábrica de vidrieras pintadas de D. Eudaldo Ramon Amigó.⁵⁵

El següent treball a la seu de Barcelona, documentat per Silvia Cañellas, data de 1874, quan el Capítol de la catedral acceptà uns dibuixos per a vidrieres projectats per Josep Oriol Mestres i Agustí Rigalt, destinats a cobrir les obertures de la tribuna de la nau per sobre de les capelles de Sant Gregori i Sant Agustí –actualment desaparegudes. Aquesta col·laboració entre l'arquitecte i el pintor va ser molt habitual. Mestres s'encarregava del disseny de la traceria i el fons de la vidriera mentre que Rigalt dibuixava les figures.

El mateix sistema de projecte conjunt el trobem als vitralls de la capella de Sant Joan. Els vitralls van ser executats el 1880 per l'empresa Amigó. A les llancetes s'hi representen els sants evangelistes Lluç, Marc, Joan i Mateu vestits amb túnica i mantell, nimbats i barbats amb els seus símbols (brau, lleó, àliga i àngel) als peus i un llibre i una ploma a cada mà.⁵⁶

A l'antiga capella de Sant Miquel, actualment dedicada a la Visitació de la Mare de Déu, Mestres i Rigalt, tornen a fer el projecte dels vitralls, ara desapareguts. Les traceries les havia dissenyat l'arquitecte el 1879 i el motiu, Agustí Rigalt el 1880.⁵⁷

També el 1880 el canonge Domingo Cortés va pagar la restauració de la capella de Sant Josep Oriol. La finestra es va cobrir amb uns vitralls amb les imatges dels sants Agustí i Domènec de Guzman, sota disseny d'Agustí Rigalt i execució dels Amigó. El vitrall es va destruir al caure com a conseqüència del bombardeig de la catedral durant la Guerra Civil.⁵⁸

Altres peces que dissenyà Rigalt a l'entorn de 1880, són el dibuix dels calats de la finestra de la capella de Sant Roc. La casa Amigó va ser novament l'encarregada de posar els vidres.

Projectes per a la basílica de Santa Maria del Mar

Altres projectes conservats d'Agustí Rigalt són dos dibuixos que realitzà per a la basílica de Santa Maria del Mar, que es troben a l'Àmbit de gràfics de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

Un dels projectes ens mostra dues obertures de forma ogival. En cada obertura o finestral hi ha dibuixats dos sants –sant Pere Màrtir, sant Lluís Beltran, sant Miquel dels Sants i el beat Domingo Castellet–,⁵⁹ un a cada llanceta (fig. 29). El fons està decorat amb formes geomètriques. L'escut de la ciutat de Barcelona es mostra en la part superior de cada figura i als peus una cartel·la ens indica la data. Els sants recolzen els seus peus sobre una peanya on hi consta el nom. Cadascuna de les imatges va identificada a més amb els seus atributs. El disseny és troba signat en la part central. El resultat d'aquest projecte encara es pot contemplar parcialment gràcies a que els vitralls on hi ha representats sant Pere Màrtir i sant Lluís Beltran, destinats a la capella de Santa Eulàlia, encara es conserven. Els altres vitralls, amb les representacions de sant Miquel dels Sants i del beat Domingo Castellet, van ser dissenyats per embellir les capelles de Sant Antoni de Pàdua i Sant Nicolau de Bari;⁶⁰ aquests lamentablement han desaparegut. Els coneixem gràcies a que els trobem descrits en l'article *Recuerdos de Barcelona. Vidrieras Santa Maria del Mar de Barcelona y noticias de algunas personas que han intervenido en la restauración de tan insigne monumento*, d'Aymar.⁶¹ Tots dos van ser fets al 1894 i fabricats pel taller Hijo de Eudaldo Ramon Amigó sociedad en comandita.

En l'altre disseny també trobem dibuixats dos sants dominics, un a cada llanceta: sant Pere Màrtir i sant Lluís Beltran (fig. 30).⁶² Molt probablement era una segona versió amb el mateix motiu. Era un fet habitual presentar al client projectes alternatius perquè pogués escollir. Difereix del projecte anterior en els motius del fons, concretament en el badiu de sant Pere Màrtir, on Agustí Rigalt projectà una estructura arquitectònica –dosser amb pinacles– per sobre del sant, en substitució del fons de formes geomètriques.

Altres projectes

Altres projectes documentats però no conservats foren els finestrals de l'església de Santa Maria del Pi i els de la capella dels Dolors de l'església del Bonsuccés, totes dues a Barcelona. També va participar a les diferents exposicions de Belles Arts i Indústries Artístiques, com és el cas de la celebrada l'any 1896, on exhibí un dibuix aquarellat d'un projecte de vitrall de colors, del que desconeixem el motiu.⁶³

A banda dels projectes per a obres religioses sabem que també va fer dissenys per habitatges particulars. Els únics fins ara coneguts són els vitralls de les cases Pascual i Pons (1890-1891) –dos edificis de composició unitària destinats a les famílies de Sebastià Pascual i d'Alexandre Pons–, obra de l'arquitecte Enric Sagnier, alguns dels quals encara sortosament es conserven.⁶⁴ Hi ha dos tipus diferents de vidrieres. En primer lloc trobem les que cobreixen les diverses finestres del vestíbul d'accés i la del pis principal que dóna a la Ronda Sant Pere. Aquests vitralls comparteixen tècnica i estètica. El fons està format per una retícula de plom on es combinen els vidres transparents i lliços amb uns altres de color verd, groc i taronja en forma de diamant decorant les interseccions dels ploms. En el centre hi ha les figures femenines i masculines –cortesans, cortesanes, guerrers, cavallers...–, abillades a l'estil renaixentista, sostingudes sobre grans fulles. L'altre vitrall, que també es troba situat al vestíbul de l'habitatge, és una composició pictòrica sobre vidre on se'ns mostra una escena cortesana. Representa una estança d'un noble o rei, el qual es troba assegut envoltat del seu seguici. Tènicament hi trobem un gran predomini de la pintura sobre vidre (grisalles, esmalts i grocs d'argent) tant en les figures exemptes com en la composició escènica.

No es coneix amb certesa quin fou el taller que fabricà aquests vitralls, però l'obra ha estat tradicionalment atribuïda al cosí d'Agustí, el vitraller Antoni Rigalt, que en aquest període està treballant en peces molt similars en altres edificis particulars de la ciutat, com la casa Peipoch o la casa Portabella. Així mateix, en alguns dels projectes conservats d'aquest taller⁶⁵ els motius són molt pròxims en estil i temàtica als d'aquests vitralls; hem de pensar també que Antoni Rigalt era un col·laborador habitual en les obres de l'arquitecte Sagnier.

Conclusions

Així doncs, és necessari reivindicar i donar a conèixer el treball d'artistes com l'Agustí Rigalt que juntament amb el vitraller Amigó van fer possible la recuperació de l'art del vitrall i van ser la llavor dels grans dissenys i dels grans tallers de vidrieres que van florir a les darreries del segle XIX i principis del XX coincidint amb el corrent modernista.

3. Catàleg dels dibuixos conservats a la RACBASJ i a l'Arxiu Històric de la Ciutat⁶⁶

Lluïsa Amenós, Santi Barjau, Victoria Durá i Núria Gil

Dibuixos conservats a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi

Conjunt de 18 dibuixos corresponents a exercicis d'arts aplicades que es degueren emprar per a l'ensenyament. Pràcticament tots presenten el rastre de les pautes compostives realitzades a llapis. Probablement 16 d'aquests dibuixos ingressaren a l'Acadèmia l'any 1881, arran de la donació efectuada per Agustí Rigalt a l'Escola.⁶⁷ Els altres dos (RACBASJ 1471 D i 1476 D) deuen correspondre a una donació posterior que encara no s'ha pogut documentar.

Atuells

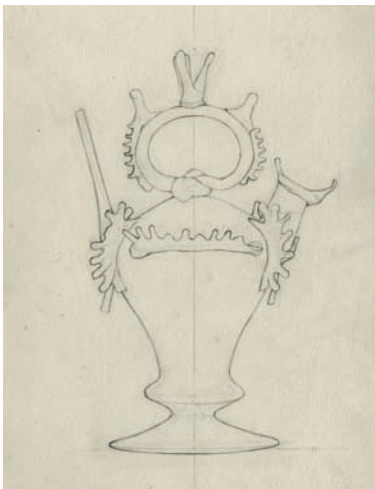

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 5.

1. Càntir de bateig (1880-1890)

Llapis sobre paper

32 x 22,6 cm

RACBASJ 1455 D

2. Crater amb nanses d'espiral (1880-1890)

Llapis sobre paper

22 x 27 cm

RACBASJ 1456 D

Signatura: "A.R." (segellat en vermell, a la part inf. dreta).

Inscripcions: "12" (a tinta, al revers).

3. Tres dissenys de plats amb decoració animal i vegetal (1880-1890)

Llapis sobre paper

27,4 x 21,5 cm

RACBASJ 1469 D

4. Cassó (1880-1890)

Llapis sobre paper

22 x 27 cm

RACBASJ 1470 D

5. Gerro (1890)

Llapis, aiguades ocres i blava sobre paper

84,3 x 58,8 cm

RACBASJ 1476 D

Signatura: "A Rigalt" (a tinta negra, a l'ang. inf. dret).

Inscripcions: "Ceràmica" (a tinta negra, a l'ang. sup. esq.); "Proyecto." (a tinta negra, a l'ang. sup. dret); "17. Enero 1890." (a llapis, al revers).

Observacions: Segurament és un dels gerros que Rigalt va presentar a l'Exposició Nacional de l'any 1890.

Bibliografia: CATÁLOGO 1890, núm. 805; LA IBERIA 1890, p. 1.

Fig. 6.

6. Altar (1880-1890)

Llapis i tintes aiguades verd,
ocre i marró sobre paper

22 x 27,4 cm

RACBASJ 1459 D

Fig. 7.

7. Arqueta (1880-1890)

Llapis i tintes aiguades
vermella, ocre, marró i gris sobre paper

22 x 27,3 cm

RACBASJ 1460 D

Ornamentació

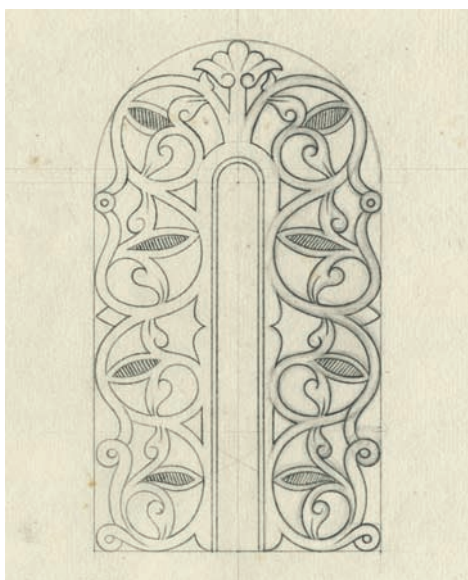

Fig. 8.

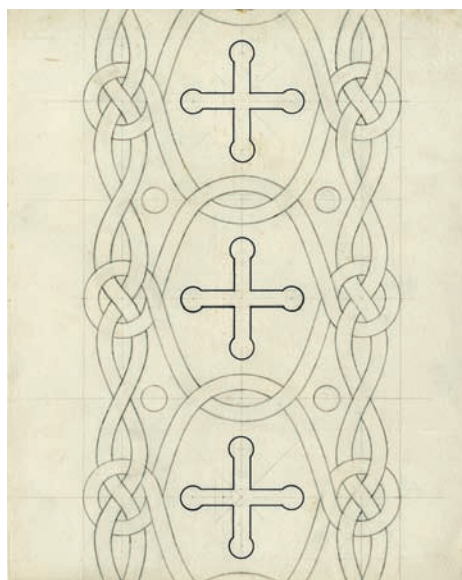

Fig. 9.

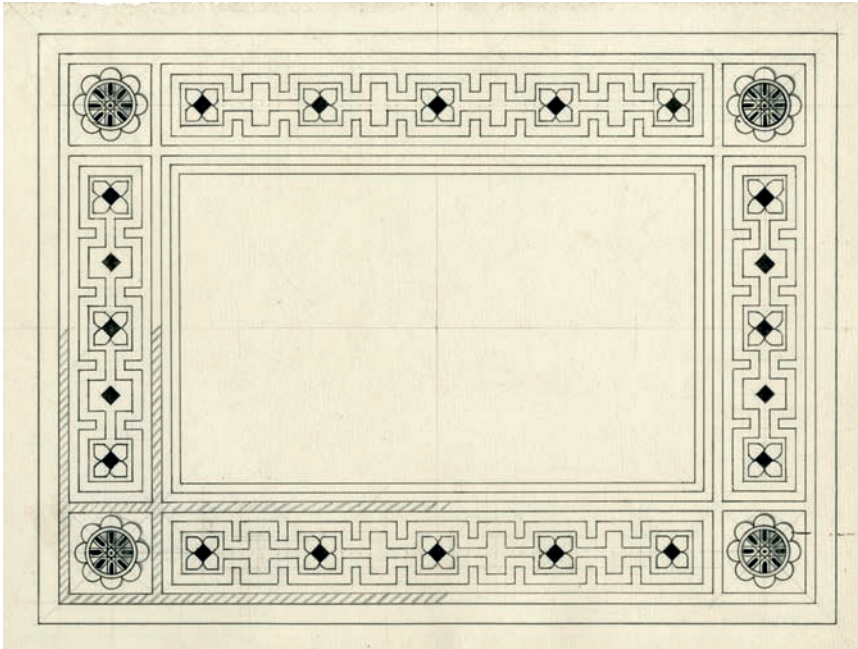

Fig. 10.

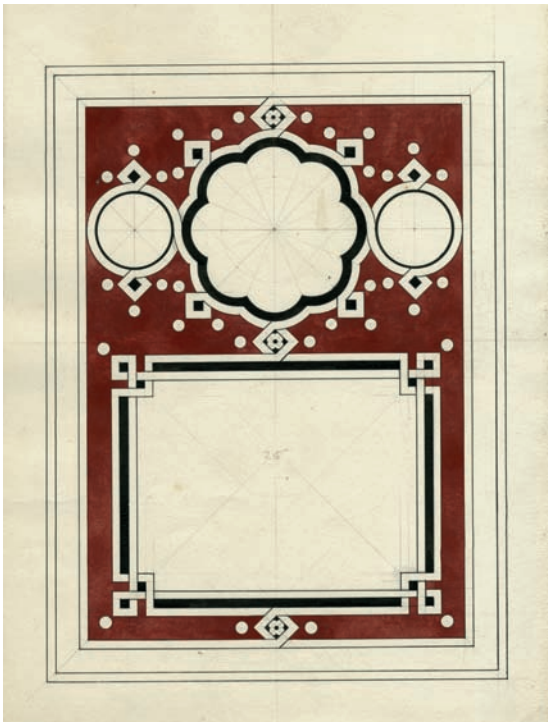

Fig. 11.

8. Reixa de finestra d'arc de mig punt (1880-1890)

Llapis sobre paper
27 x 22 cm
RACBASJ 1457 D

9. Motiu decoratiu de llaços i creus (1880-1890)

Llapis i tinta negra sobre paper
27,5 x 21,9 cm
RACBASJ 1458 D

10. Sanefa rectangular de motius geomètrics (1880-1890)

Llapis i tinta negra sobre paper
22,5 x 32,5 cm
RACBASJ 1462 D

11. Composició decorativa de formes geomètriques (1880-1890)

Llapis, tinta negra i aiguada vermella sobre paper
32,2 x 22,5 cm
RACBASJ 1463 D

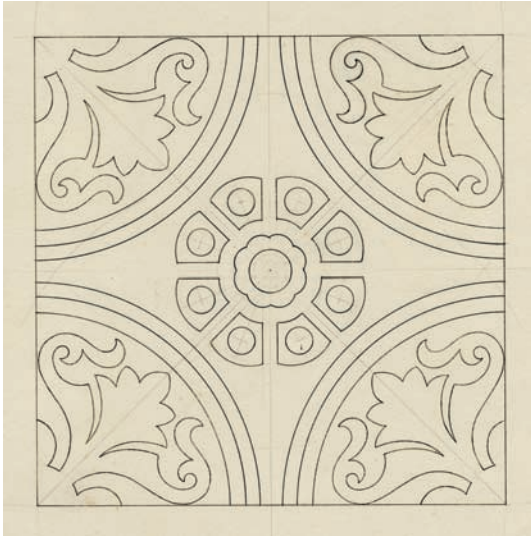

Fig. 12.

Fig. 13.

Fig. 14.

Fig. 15.

12. Motiu decoratiu amb formes geomètriques i fulles (1880-1890)

Llapis i tinta negra sobre paper
45 x 32,4 cm
RACBASJ 1464 D

14. Motiu decoratiu amb formes geomètriques, flors i fulles (1880-1890)

Llapis i tinta negra sobre paper
45 x 32,4 cm
RACBASJ 1466 D

13. Motiu decoratiu amb formes geomètriques, flor i fulles (1880-1890)

Llapis i tinta negra sobre paper
45,2 x 32,4 cm
RACBASJ 1465 D

15. Motiu decoratiu amb formes geomètriques, estrelles, flors i fulles (1880-1890)

Llapis, tinta i aiguada marró sobre paper
43,4 x 32,2 cm
RACBASJ 1467 D

Fig. 16.

16. Motiu decoratiu islàmic amb formes geomètriques i estrelles (1880-1890)

Llapis, tinta negra i marró i aigües marró i blava sobre paper

43,5 x 32,2 cm

RACBASJ 1468 D

17. Escut amb hipogrif (1880-1890)

Llapis i tinta negra sobre paper

24,3 x 18,9 cm

RACBASJ 1461 D

18. Raïm (1886)

Llapis sobre paper

44,8 x 32,3 cm

RACBASJ 1471 D

Inscripcions: "14 Setiembre de 1886."

(a llapis, a l'ang. inf. esq.).

Fig. 17.

Fig. 18.

Dibuixos conservats a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

El 30 d'abril de l'any 1892, la Junta de Museus de Catalunya aprovà l'adquisició de «[...] algunos de los dibujos acquarelados ejecutados por D. Agustín Rigalt, reproducción de ejemplares notables de cerámica, vidriería, cerrajería [...]».⁶⁸ Aquests dibuixos es conserven avui a l'Arxiu Històric de la Ciutat, juntament amb 10 exemplars més adquirits anys més tard: El 23 de juny de 1934, l'Ajuntament de Barcelona comprà a Josep Roig els dibuixos de les reixes de la catedral i de Santa Anna, i dels sostres de Montsió per la quantitat total de 425 pessetes (75 ptes. pels tres dibuixos de reixes –25 ptes. per unitat– i 350 ptes. per les set aiguades dels sostres –50 ptes. per unitat).

Malgrat que s'han documentat nombrosos dibuixos de metal·listeria, forja i ceràmica presentats per Rigalt a diverses exposicions celebrades entre els anys 1881 i 1898, són pocs els que, de moment, s'han pogut identificar amb els originals conservats a l'AHCB.

Dibuixos i projectes de forja

Fig. 19.

Fig. 20.

19. Detall de la reixa romànica de l'església de Santa Anna de Barcelona (emplaçada al costat de l'altar major) (1880-1890)

Llapis, tinta i aiguada sobre paper

96 x 65 cm

AHCB 05087

Signatura: "A.R." (en tinta negra, a la part inf. dreta).

Inscripcions: “Iglesia de S^a Ana / Barcelona” (a tinta negra, a la part sup. dreta); “Colegiata Sta. Anna” (a llapis, al revers).

Ingrés: Compra. J. Roig. 1934.

20. Detall d'una reixa del claustre de la catedral de Barcelona (projecte de restauració) (1896)

Llapis, tinta i aiguada sobre paper

110,5 x 66 cm

AHCB 05104

Signatura: “A. Rigalt” (a tinta negra, a la part inf. esq.).

Inscripcions: “Verja (restauración) del Claustro de la catedral de Barcelona” (a tinta negra, a la part sup. dreta).

Observacions: Escala mètrica a la part inf. dreta.

Ingrés: Compra. J. Roig. 1934.

Bibliografia: AMENÓS 2002, p. 109; AMENÓS 2005, p. 99; CATÁLOGO 1896, p. 162, cat. 867.

Fig. 21.

Fig. 22.

21. Detall de la reixa d'accés a la trona de la catedral de Barcelona (c. 1896)

Llapis, tinta i aiguada sobre paper

94,6 x 64,7 cm

AHCB 05103

Signatura: “A.R.” (a tinta negra, a la part inf. dreta).

Inscripcions: “Del púlpito de la Catedral de Barcelona” (a tinta negra, a la part sup. dreta); “Púlpito Catedral. Proyecto” (a llapis, al revers).

Observacions: Porta la creu de la catedral de Barcelona.

Ingrés: Compra. J. Roig. 1934.

22. Tenebrari (projecte) (c. 1890)

Llapis, tinta i aiguada sobre paper

97,4 x 62,7 cm

AHCB 10461.1

Observacions: Escala mètrica a la part inf. dreta; porta la creu de la catedral de Barcelona.

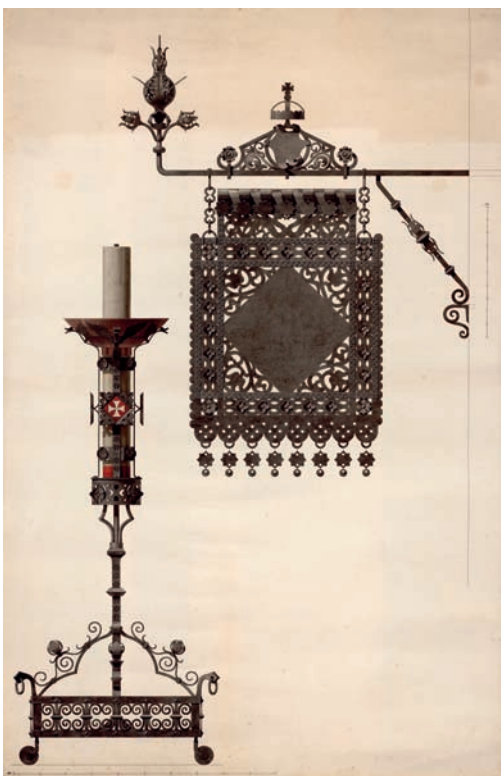

Fig. 23.

Fig. 24.

23. Braser romànic, brandonera i mostra (projecte per a la catedral de Barcelona) (c. 1890)

Llapis, tinta i aiguada sobre paper

97,7 x 62,8 cm

AHCB 10461.2

Inscripcions: “68 por 100,3 cent” (a llapis, al revers).

Observacions: Dues escales mètriques diferents, a la part sup. dreta i a la part inf. esq.; la brandonera porta la creu de la catedral de Barcelona.

24. Corona de llum (projecte) (1890 ?)

Llapis, tinta i aiguada ocre sobre paper

76 x 61,5 cm

AHCB 10461.3

Observacions: Podria tractar-se del projecte de corona d'il·luminació que Rigalt va presentar a l'Exposició Nacional de 1890.

Bibliografia: CATÁLOGO 1890, núm. 807.

Fig. 25.

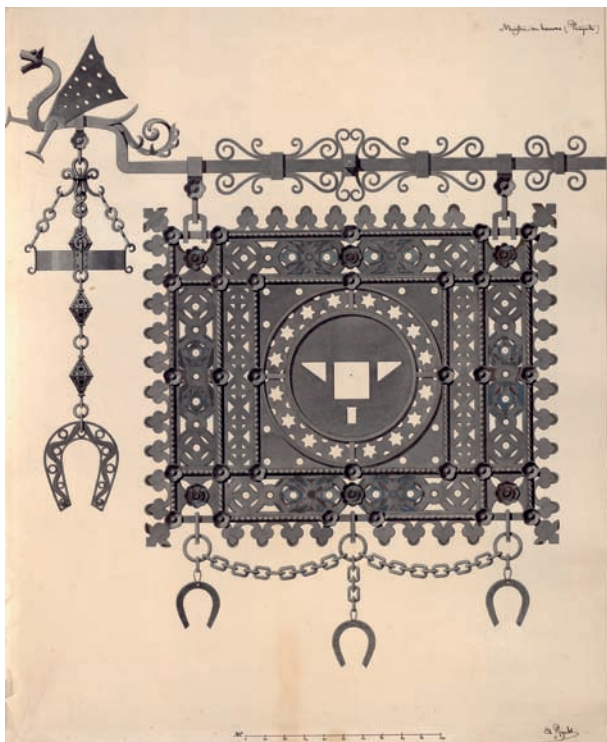

Fig. 26.

25. Àmfora de ceràmica policromada sobre trespeus (projecte) (1884 o 1890)

Llapis, tinta i aigüades ocre i blava sobre paper.

90,7 x 55 cm

AHCB 10461.4

Signatura: "A. Rigalt" (a tinta negra, a la part inf. dreta).

Inscripcions: "Metalistería y Cerámica" (a tinta negra, a la part sup. esq.); "Proyecto" (a tinta negra, a la part sup. dreta).

Observacions: Podria tractar-se de l'obra presentada a l'Exposició Nacional de 1884 amb el títol "Metalistería y cerámica. Original para la enseñanza de las artes decorativas", amb la qual obtingué una 3a medalla, o també del Proyecto de Jarrón, presentat a l'Exposició Nacional de 1890.

Bibliografia: CATÁLOGO 1884, núm. 603-607; CATÁLOGO 1890, núm. 804.

26. Mostra de ferrer (projecte) (1892)

Llapis, tinta i aiguada sobre paper.

77 x 63,5 cm

AHCB 10461.5

Signatura: "A. Rigalt" (a tinta negra, a la part inf. dreta)

Inscripcions: "Muestra de herrero (Proyecto)" (a tinta negra, a la part sup. dreta)

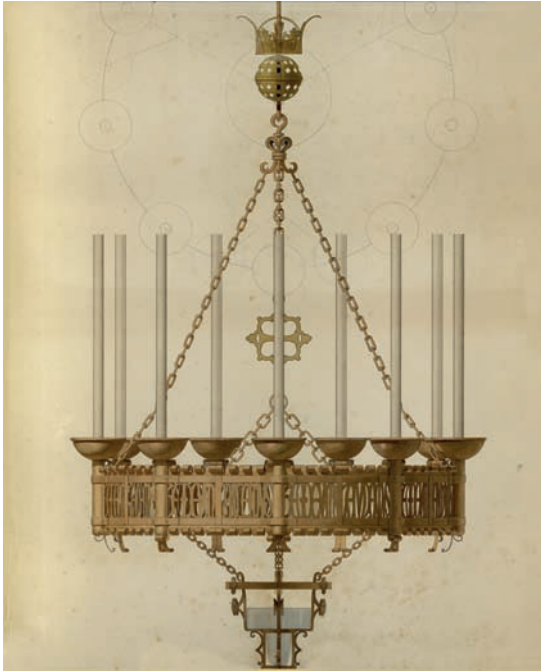

Fig. 27.

Observacions: Escala mètrica a la part inf. central.

Bibliografia: AMENÓS 2002, p. 109; CATÁLOGO 1892, p. 101, núm. 429.

27. Canelobre de corona (projecte) (c. 1890)

Llapis, tinta i aiguada sobre paper

97,5 x 40,7 cm

AHCB 10461.6

Signatura: "A. Rigalt" (a tinta negra, a la part inf. dreta).

Observacions: Podria tractar-se del projecte de làmpada presentat a l'Exposició Nacional de 1890; escala mètrica a la part inf. esquerra; porta la creu de la Catedral de Barcelona. Bibliografia: CATÁLOGO 1890, núm. 806; LA IBERIA 1890, p. 1.

Dibuixos i projectes de ceràmica (Vegeu també el núm. cat. 25)

Fig. 28.

28. "Oliera" (trobadà al convent de Sant Joan de Jerusalem) (c. 1870)

Llapis, tinta i aigüades ocre i blava sobre paper

41 x 31,5 cm

AHCB 01179

Signatura: "A. Rigalt" (a tinta negra, a la part inf. dreta).

Inscripcions: "Cerámica Catalana_Obras al torno./Aceitera hallada en el demolido convento de Jerusalem." (a tinta negra, en un paper enganxat a la part sup.); "Inscripción-Oly de murta." (a tinta negra, en un paper enganxat a la part inf. esq.); "Nº 7209" [identificació de la col·lecció Casellas] (a tinta negra, a la part inf. esq.); porta el segell de la biblioteca de la Junta de Museus al revers.

Observacions: Aquest dibuix reproduceix la gerra trobada l'any 1870 a la volta de l'antic convent de Sant Joan de Jerusalem de Bar-

celona, conservada actualment a l'Institut Valencia de Don Juan de Madrid.⁶⁹ La ceràmica formà part de la col·lecció de Pau Milà i Fontanals fins al seu traspàs, ocorregut l'any 1883.

Ingrés: Adquisició de la col·lecció Casellas per la Junta de Museus, 1911 (transferit a l'AHCB el 1929).

Dibuixos i projectes de vitralls

Fig. 29.

29. Vitralls amb la representació dels sants dominics: sant Pere Màrtir, sant Lluís Beltran i sant Miquel dels Sants, i del beat Domingo Castellet (per a la Basílica de Santa Maria del Mar) (1894)

Llapis, tinta i aquarel·la sobre paper

81,6 x 58 cm

AHCB 03345

Signatura: “Agustín Rigalt” (a tinta negra, a la part inf. central).

Ingrés: Compra. J. Roig. 1934 (no confirmat).

Inscripcions: “sant miquel dls sants, beato domingo, sant pere martir, beato luis beltran” (a tinta negra a les diferents peanyes que sustenten els sants); “Any 1894” (a la part inf. de les vidrieres).

Fig. 30.

Bibliografia: AYMAR Y PUIG 1913, s/p.

30. Vitralls amb la representació dels sants dominics: sant Pere Màrtir i sant Lluís Beltran (per a la Basílica de Santa Maria del Mar) (1894)

Llapis, tinta i aquarel·la sobre paper

84,5 x 21,5 cm

AHCB 01808

Ingrés: Ingrés a l'arxiu l'agost de 1937. Anotació llibre de registre: obra trobada entre la cendra de la crema.

Inscripcions: "sant pere martyr, beato luis beltran" (a tinta negra a les diferents peanyes que sustenten els sants); "Any" (a tinta negra a la part inf. de la vidriera de l'esquerra); "Escala 1 por 10" (a tinta negra, a la part inf. central); lletres "A" i "B" (a llapis, a la part inf. dels vitralls).

Observacions: Escala mètrica a la part inf.

Bibliografia: AYMAR Y PUIG 1913, s/p.

Fig. 31.

Fig. 32.

Fig. 33.

31. Detall de la decoració de l'enteixinat del claustre del convent de Montsió (1887 ?)

Llapis, tinta i aiguada sobre paper

97 x 64,5 cm

AHCB 10398.1

Ingrés: Compra. J. Roig. 1934.

Bibliografia: CATÁLOGO 1890, núm. 801-803.

32. Detall de la decoració de l'enteixinat del claustre del convent de Montsió (1887 ?)

Llapis, tinta i aiguada sobre paper

97 x 64 cm

AHCB 10398.2

Ingrés: Compra. J. Roig. 1934.

Bibliografia: CATÁLOGO 1890, núm. 801-803.

33. Detall de la decoració de l'enteixinat del claustre del convent de Montsió (1887 ?)

Llapis, tinta i aiguada sobre paper

54,5 x 97 cm

AHCB 10398.3

Ingrés: Compra. J. Roig. 1934.

Bibliografia: CATÁLOGO 1890, núm. 801-803.

Fig. 34.

Fig. 35.

34. Detall de la decoració de l'enteixinat del claustre del convent de Montsió (1887 ?)

Llapis, tinta i aiguada sobre paper

97 x 53 cm

AHCB 10398.4

Ingrés: Compra. J. Roig. 1934.

Bibliografia: CATÁLOGO 1890, núm. 801-803.

35. Detall de la decoració de l'enteixinat del claustre del convent de Montsió (1887 ?)

Llapis, tinta i aiguada sobre paper

97 x 53 cm

AHCB 10398.5

Ingrés: Compra. J. Roig. 1934.

Bibliografia: CATÁLOGO 1890, núm. 801-803.

Fig. 36.

Fig. 37.

36. Detall de la decoració de l'enteixinat del claustre del convent de Montsió (1887 ?)

Llapis, tinta i aiguada sobre paper

96,5 x 25 cm

AHCB 10398.6

Ingrés: Compra. J. Roig. 1934.

Bibliografia: CATÁLOGO 1890, núm. 801-803.

37. Detall de la decoració de l'enteixinat del claustre del convent de Montsió (1887 ?)

Llapis, tinta i aiguada sobre paper

39 x 97 cm

AHCB 10398.7

Signatura: "A. Rigalt" (en tinta negra, a la part inf. dreta).

Inscripcions: "Decoración del techo del Claustro del Convento de Montesión, demolido en el año 1887" (a tinta negra, a la part inf. esq.).

Ingrés: Compra. J. Roig. 1934.

Bibliografia: CATÁLOGO 1890, núm. 801-803.

Fig. 38.

38. Oliera (trobadada al convent de Sant Joan de Jerusalem) (darrer quart del segle XIX)

Llapis, tinta i aiguades ocre i blava sobre paper
38,5 x 30 cm

AHCB 01180

Inscripcions: “Cerámica Catalana_Obras al torno. / Aceitera hallada en el demolido convento de Jerusalem.” (a tinta negra, en un paper enganxat a la part sup.); “Nº 7208” [identificació de la col·lecció Casellas] (a tinta negra, a la part inf. esq.); porta el segell de la biblioteca de la Junta de Museus al revers.

Observacions: autoria dubtosa (el llibre de registre de l'Arxiu Històric de la Ciutat anota el nom d'Agustí Rigalt amb un interrogant).

Ingrés: Adquisició de la col·lecció Casellas per la Junta de Museus, 1911 (transferit a l'AHCB el 1929).

NOTES

1. Arxiu RACBASJ. Fe de baptisme d'Agustí Rigalt (capsa 28).
2. Fa uns anys es va trobar a l'arxiu de l'església de Santa Maria del Pi documents que testimonien que el matrimoni de Lluís, que apareix inscrit com a professor d'arquitectura, amb Anna Cortiella, va tenir lloc l'any 1835 i no el 1838, tal i com es va creure des que Raimon CASELLAS va apuntar aquesta dada al seu escrit *El dibuixant païssista Lluís Rigalt* (1900). Agraïxo a Ferran Balança, responsable d'aquesta troballa, que compartís amb mi la informació. Lluís Rigalt tingué, a més d'Agustí, dues filles: Matilde, que va morir jove, i Júlia, de la qual arrenca tota la descendència del pintor, ja que Agustí no va tenir fills.
3. Segons el "Calendari català, any III. Calendari català per l'any 1900", dins *Calendari català per l'any 1898-1905*, Barcelona, L'Arxiu, Carrer Tapineria, 48, i *La Vanguardia*, 27 de gener de 1899, p. 2, on es diu que el dia anterior va ser enterrat.
4. Arxiu RACBASJ. "Llicències i permisos a professors (expedients), 1851-1858"; "Junta de Govern del 17 de Febrer del 1855" i "Junta general del 6 de Mayo de 1855".
5. Benach reproduceix el manifest a: Manuel BENACH TORRENTS, *Pablo Milá y Fontanals, gran figura del romanticismo artístico catalán*, Vilafranca del Penedès, 1958, p. [40].
6. L'àlbum va ser comprat per l'Acadèmia l'any 2003, malgrat que només amb 23 dels més de 100 dibuixos que probablement contenia en origen. Tres anys després es van comprar tres dibuixos més de la mateixa procedència. Per suposat, no hi havia cap dibuix de Marià Fortuny, encara que sí conserva sis d'Agustí, tres d'Antoni Caba o dos de Tomàs Padró, entre d'altres.
7. Arxiu de l'Escuela Superior de Bellas Artes de Madrid. "Expediente en el que se conservan las solicitudes de ingreso de los alumnos en Estudios Superiores durante el Curso 1858 á 1859", "Estudios Superiores, Calle de Alcalá. Matrícula para el curso de 1858. á 1859", "Lista de los alumnos que han satisfecho en papel de reintegro los derechos de matrícula, para asistir a los Estudios Superiores en el curso de 1858 á 1859", capsa 124. Sempre agrairé a Àngeles Vian que l'any 2009, quan era responsable de l'Arxiu, em facilités aquesta informació.
8. Més estrany és trobar també al llistat amb el núm. 84 al pintor Ramon Vives i Ainé (Reus, 1815-Pontevedra, c. 1900), quan aquest artista era molt més gran que ells i havia sigut company de Lluís Rigalt, pare d'Agustí.
9. Arxiu de l'Escuela Superior de Bellas Artes de Madrid. "Estado que manifiesta las notas obtenidas por los alumnos en el examen de sus obras y ejercicios prácticos. Curso de 1858 á 1859", capsa 124.
10. Tots tres apareixen matriculats a Madrid, al menys al curs 1858-1859, a les mateixes assignatures que Rigalt i Caba.
11. Així s'apunta també a Carlos GONZÁLEZ, "Marià Fortuny. Anotaciones biográficas" dins, *Fortuny. 1838-1874*, Madrid, La Caixa, 1989, p. 35. Altres autors diuen, pel contrari, que l'artífex d'aquesta presentació va ser Francesc Sans Cabot (1828-1881), pintor català que ja s'havia establert a Madrid l'any 1860; i finalment d'altres, que van ser els dos, Rigalt i Sans, qui van posar en contacte Fortuny amb Madrazo.
12. Josep Portabella ens diu que existeix, a més, un retrat d'Agustí realitzat per Federico de Madrazo datat i dedicat precisament l'any 1860 (Josep PORTABELLA i BUXENS, *Rigalt: Tres generacions d'artistes barcelonins del segle XIX*, mecanoscrit, Barcelona, 1977, p. 74). També sabem que existeix a una col·lecció particular una fotografia de Fortuny dedicada: «A D. Agustín Rigalt /Querido amigo, acepta este /recuerdo y cree que ni el tiempo / ni la distancia que nos separa /debi-litará en mí el recuerdo de nuestra amistad /Tu amigo, M. Fortuny (rubricat). Roma, 26, mayo 1859» (catàleg de l'exposició *Mariano Fortuny*, Junta de Museos de Barcelona/Comisaría General de Exposiciones/Dirección General de Bellas Artes, Madrid 1974, núm. 6 del catàleg); i que Agustí era propietari de l'aquarel·la de Fortuny *Sant Pau predicant a l'Arcòpag* i d'un àlbum de dibuixos de l'artista reusenc, que probablement va passar a Raimon Casellas quan aquest comprà la col·lecció Rigalt i que avui són al MNAC (Francesc M. QUÍLEZ, "Marià Fortuny i Marsal. Els anys de formació", dins, Mercè DONATE, Cristina MENDOZA; Francesc M. QUÍLEZ, *Fortuny 1838-1874*, Barcelona, MNAC, 2004, p. 23).
13. Arxiu RACBASJ. Llibre de matrícula "Escuela Oficial de Bellas Artes de Barcelona. Enseñanza Profesional de Dibujo, Pintura, Escultura y Grabado, 1858/59-1868/69" i Llistat de la classe de dibuix del natural (núm. matrícula: 13. Baixa per trasllat de matrícula), 251.1.4.2.
14. Arxiu de l'Escuela Superior de Bellas Artes de Madrid. Llibre de matrícula del curs 1860-1861, 174-1.
15. *Ibid.* "Acta de la Junta de Sres. Profesores celebrada el dia 10 de Julio de 1861", Llibre 176-1.
16. Arxiu RACBASJ. 251.2.

17. Al *Boletín de El Arte en España*, núm. 1 (20 de febrer de 1862), p. 2, es diu que a part d'altres artistes, van marxar pensionats a estudiar a l'estranger Raimundo de Madrazo, Rigalt, Criado, Riancho y Arruti. Potser la informació estigui equivocada, o potser que marxés durant una mesos pel seu compte, ja que no hem trobat més informació oficial sobre aquesta suposada pensió.
18. Arxiu RACBASJ. Llibre de matrícula "Escuela Oficial de Bellas Artes de Barcelona. Enseñanza Profesional de Dibujo, Pintura, Escultura y Grabado, 1858/59-1868/69", i 251.3.5.2.
19. En aquest any tornà a matricular-se a l'Ensenyament professional de dibuix, pintura, escultura i gravat de l'Escola Oficial de Belles Arts de Barcelona, en la classe de Dibuix del Natural de Claudi Lorenzale, però també li van donar de baixa, aquesta vegada a l'abril per no pagar el 2n termini de la matrícula.
20. Suposem que van ser-hi fins 1870 ja que aquest any Josep Altimira, com a nou propietari de la casa, començà una restauració integral de l'edifici. Se sap també que fins la reforma de l'edifici de 1930, a un ampli vitrall que hi havia apareixien els noms dels tres artistes.
21. PORTABELLA, *Rigalt: ..., op. cit.*
22. De fet, segons la necrològica publicada a *La Vanguardia* el 2 de març del 1923, Emilia Buxeres i Abat va morir l'1 de març del 1923, com a vídua en primeres núpcies de Josep Viader i Janer i en segones, d'Agustí Rigalt i Cortiella. Hi parla també d'un fill, que fou del seu primer matrimoni. Tant a l'Enrajolada, com al Museu Vicenç Ros i a algunes col·leccions particulars de Martorell es conserva obra de Agustí, probablement procedent de la família d'Emília.
23. Bernardino de PANTORBA, *Historia y crítica de las Exposiciones Nacionales de Bellas Artes*, Alcor, Madrid, 1948, p. 95; *Revisita de bellas artes*, Madrid, núm. 20, (17 de febrer de 1867), p. 7. Recordem que aquest any havia tornat a matricular-se a l'Escola de Barcelona, potser per poder presentar obres a l'Exposició Nacional a través de l'Acadèmia Provincial.
24. Segons la notícia publicada al *Diario de Barcelona* i recollida a *La Esperanza*, Madrid, 15 d'octubre de 1867, p. 2, la pintura estava destinada al cor baix, a sobre del seient del rector de la parròquia.
25. Antònia MONTMANY; Teresa COSO; Cristina LÓPEZ (Francesc FONTBONA, dir.), *Repertori de catàlegs d'exposicions col·lectives d'art a Catalunya (fins a l'any 1938)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2002.
26. *La Academia*, Madrid, 1878, t. III, ER/4285 (p. 36 i 37).
27. Potser també la relació amb Emili Buxeres –soci de l'empresa de vitralls Buxeres i Codorniu–, familiar de la dona d'Agustí, tingué alguna cosa a veure amb l'activitat de l'artista al camp dels vitralls
28. Arxiu RACBASJ, 45.33. Sobre l'Agustí dissenyador de vitralls vegeu: Sílvia CAÑELLAS MARTÍNEZ, *Aproximació a l'estudi de les vidrieres de la catedral de Barcelona des de les primeres manifestacions a la conclusió del cimbori*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1993 (Colc. de tesis doctorals microfixades nº 1804); i Núria GIL FARRÉ, *El taller de vitralls modernista Rigalt, Granell i Cia. (1890-1931)*, Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2013 [en línia] <<http://hdl.handle.net/2445/54691>> [Consulta 22 agost 2014]. Sobre algunes vidreres que va realitzar vegeu també: Joan VILA GRAU, "El vitraller modernista Antoni Rigalt i Blanch", *Memòries Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona*, Barcelona, 1983, XIV, núm. 18, p. 801-834; Pablo PIFERRER; Francisco PI MARGALL, *España. Sus Monumentos y Artes-Su Naturaleza e Historia. Cataluña*, Tomo I, Barcelona, Establecimiento Tipográfico-Editorial de Daniel Cortezo y Cia, 1884, nota a, p. 297-298; i el comentari aparegut al *Diario de Barcelona*, publicat a *El Siglo futuro*, núm. 1.522 (11 de desembre de 1880), p. 3.
29. Com veurem a l'apartat sobre vitralls i al que cataloga els dibuixos, un dels dissenys dels vitralls es conserva a l'Arxiu Històric de la Ciutat. Vegeu A. AYMAR Y PUIG, "Recuerdos de Barcelona. Vidrieras de Santa Maria del Mar de Barcelona y noticias de algunas personas que han intervenido en la restauración de tan insigne monumento", *El Correo Catalan*, Barcelona, 9 d'octubre de 1913.
30. PORTABELLA, *Rigalt: ..., op. cit.*
31. Vegeu *infra*, n. 64.
32. La notícia apareguda al *Diario de Barcelona* va sortir publicada a *El Siglo futuro*, núm. 1.393 (25 de juny de 1880), p. 3. Entenem que la família ha de ser la dels Güell López i la localitat Comillas.
33. E. JUNYENT, "Manuel Puig Genís (1869-1957)", dins *Ausa*, any 1958, vol. 3, núm. 23, Patronat d'Estudis Osonencs, p. 22-24.
34. DIVERSOS AUTORS, *Pinturas de la Universidad de Barcelona: catálogo*, Universidad de Barcelona, 1980.
35. *Diario oficial de avisos de Madrid*, 19 de novembre de 1883, p. 2, i *La Época*, Madrid, núm. 11.278 (4 de desembre de 1883), p. 4.
36. PANTORBA, *op. cit.*, p. 120 i 121, i *La Dinastia*, Barcelona, any II, núm. 395 (17 de juny de 1884), p. 23/3763, i núm. 403 (21 de juny de 1884), p. 9/3845.

37. A *La Iberia*, Madrid, 28 de maig de 1890, p. 1, apareix el següent comentari: «Agustín Rigalt, trabajos de metalistería y decoración. Notables el 807, Proyecto de corona de iluminación, de estilo gótico, y los proyectos de jarrón, 804 y 805».
38. Com a vocals del jurat li acompanyaren Josep Lluís Pellicer, Manuel Fuxà, Eduard Llorens, Andreu Aleu o Venanci Vallmitjana, a *La Vanguardia*, 13 de novembre de 1892, p. 3.
39. Lluïsa AMENÓS MARTÍNEZ, *L'activitat i les produccions dels ferrers en el marc de l'arquitectura religiosa catalana segles XI-XV*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, Facultat de Geografia i Història, Departament d'Història de l'Art, vol. I, octubre del 2004. Vegeu també, *La Dinastia*, Barcelona, any XIV, núm. 5851 (20 de juny de 1896), p. 2, i núm. 5886 (25 de juliol de 1896), p. 2.
40. *La Vanguardia*, 22 de maig de 1898, p. 4.
41. *Ibid.*, 16 de febrer de 1898, p. 5.
42. Totes les dades relatives a la tasca d'Agustí com a professor de Llotja han estat extretes de la documentació existent a l'Arxiu RACBASJ, expedients: 10.07, 10.3, 299.2.6.41, 299.2.3.40 i 311.2.3. Vegeu també *Gaceta de Instrucción Pública*, any IX, núm. 323 (23 de juny de 1897), p. 6/890.
43. La instància que va presentar Agustí no va comptar amb el suport de l'Acadèmia; segons apunten als diferents documents, no s'havia presentat en conformitat al que dictava la llei. Sembla estrany perquè Agustí portava molt de temps encarregant-se de l'assignatura com a professor auxiliar. És aleshores quan el seu pare, Lluís Rigalt, escriu a Andreu de Ferran a Madrid participant-li el seu interès per aquest assumpte. També es conserva la carta que de Ferran va escriure al Marquès d'Aguilar, i la resposta d'aquest, qui li diu estar en marxa el procés, de manera favorable a l'Agustí. (Arxiu RACBASJ, 28.2).
44. Arxiu RACBASJ, 10.6 i 311.2.3. Al fons de l'Acadèmia es conserven a l'actualitat només 19 dibuixos, alguns dels quals són probablement d'aquesta procedència.
45. Hi ha factures d'aquests dibuixos, que va facilitar a l'Escola per a l'ensenyament, a l'arxiu de l'Acadèmia (Arxiu RACBASJ, 238.5, 238.7, 239.2, 239.6, 239.8.6).
46. El primer text on es fa referència a Agustí Rigalt i els seus projectes de vitralls és Eduardo TAMARO, *Guía Histórico Descriptiva de la Santa Iglesia Catedral de Barcelona* (Barcelona, Tipografía Católica, 1882, p.44). La següent cita d'aquest artista la trobem en l'article d'Antonio AYMAR Y PUIG, "Recuerdos...", *op. cit.*, on l'autor fa una explicació de les diferents capelles de Santa Maria del Mar detallant la història dels vitralls i dels seus autors, i on fins i tot hi trobem una breu semblança. Les referències més actuals sobre aquest artista són les publicades per una banda en el llibre Joan VILA GRAU, "El vitraller...", *op. cit.*; en la tesi de la doctora Sílvia CAÑELLAS MARTÍNEZ, *Aproximació...*, *op. cit.*, on l'autora, seguint la documentació de l'arxiu capitular, elabora una relació de les obres que Rigalt executa per aquesta seu, i en la tesi de la doctora Núria GIL FARRÉ, *El taller...* *op. cit.*, on també fa una breu semblança i relació de les peces projectades.
47. L'obra com projectista de vitralls de Claudio Lorenzale és molt extensa, fa diferents dissenys per a la catedral de Barcelona, Santa Maria del Mar, l'església del Seminari Conciliar, tots a Barcelona, però també fora de la ciutat, com la capella funerària del Palau de Sobrellano (Comillas), la catedral de Girona, de Sant Pere de Terol o la de Palma de Mallorca, entre d'altres. Josep Mirabent fou l'encarregat de fer els projectes per als vitralls de la capella de Santa Àgueda de Barcelona, iniciats pel vitraller d'origen suís Georg Muller i acabats per la casa Amigó; per la seva part, a Tomàs Padró se li encarregaran els projectes per als vitralls de l'àbsis de la basílica de santa Maria del Pi i la restauració d'uns vitralls de l'església de Sant Just i Pastor, i per un habitatge del passatge Permanyer, executats pel taller d'Eudald Ramón Amigó.
48. El vitraller Antoni Rigalt en un dels seus escrits parla així del treball de Tomás Padró en la restauració dels vitralls de Sant Just i Pastor: «[...] con motivo de la restauración de las vidrieras de las iglesias en nuestra ciudad, de Nuestra Señora del Pino y de las de San Justo y Pastor, todavía recuerdo los sin sabores de mi inolvidable amigo y compañero D. Tomás Padró, encargado de la pintura de estas restauraciones, sin conocer el procedimiento con unos vidrios que no tenían ninguna semejanza con los antiguos, no disponiendo de grisaille, únicamente del rojo para las carnes que les daba una entonación antipática y el negro para los ropajes que ensuciaba los tonos, y como los encargados de las demás operaciones no estaban en lo que hacían a más altura que él, en cuanto al tecnicismo, puede asegurarse que debido a su energía y perseverancia acompañado del desprendimiento del difunto D. Eudaldo Ramón Amigó se debe que este arte tomara carta de naturaleza en las iglesias de Barcelona» (A. RIGALT, "Vidrieras de color", *Revista de obras públicas*, 51, tom I (1903), p. 105).

49. És un taller encara poc estudiat i pendent de fer un recull complet de la seva obra. L'estudi de l'empresa Amigò així com el recull de les seves obres l'estan portant a terme les doctores Sílvia Cañellas i Núria Gil,
50. Segons les factures conservades de l'empresa que situen la fundació del taller l'any 1701. Les referències documentals i de factures sorgeixen de l'estudi de la tesi de Sílvia CAÑELLAS MARTÍNEZ, *Aproximació...*, *op. cit.*
51. José Serra ja formava part de l'empresa des de 1889 fins a 1898, quan entra com a soci José Pelegrí.
52. *Catálogo Ilustrado. Tercera Exposición de Bellas Artes e Industrias Artística de Barcelona. 1896*, Barcelona, Ed. Thomas & Cia. 1896, s/p
53. CAÑELLAS MARTÍNEZ, *Aproximació...*, *op. cit.*
54. *El Siglo Futuro*, núm. 1522 (11 desembre 1880), p. 3.
55. TAMARO, *Guía Histórico...*, *op. cit.*, p. 44.
56. Dues de les cares van ser refetes pel taller Oriach a la postguerra.
57. L'actual vidriera és una refeta de 1942 realitzada pel taller Oriach.
58. L'actual vitrall és obra de la casa Oriach de l'any 1949 finançada pel canonge Francisco Faura.
59. AHCB 03345.
60. AYMAR Y PUIG, "Recuerdos...", *op. cit.*, s/p.
61. *Id.*
62. AHCB 01808. Ingressa a l'arxiu l'agost de 1937. En l'anotació del llibre de registre de l'arxiu posa que és una obra trobada entre la cendra de la crema.
63. *Catálogo Ilustrado. Tercera exposición [...] 1896*, *op. cit.*
64. «[...] las vidrieras de colores é imaginaria se realizaron bajo la dirección de Agustin Rigalt», *Arquitectura Moderna de Barcelona*, Barcelona, Parera y Cia, 1897.
65. Actualment el fons de dibuixos conservats d'aquest taller es troba al centre de documentació del Museu del Disseny de Barcelona.
66. Citació bibliogràfica de les fitxes del catàleg desglossada: AMENÓS 2002: Lluïsa AMENÓS, "Les arts de la forja a Barcelona durant els primers anys del modernisme (1890-1900). Els serrallers documentats a les exposicions d'indústries artístiques", *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, núm. XVI.II, 2002; AMENÓS 2005: Lluïsa AMENÓS, "Reixeria gòtica a la Catedral de Barcelona", *Butlletí XIX. Barcelona 2005*, Barcelona, Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, 2006; AYMAR Y PUIG 1913: AYMAR Y PUIG, "Recuerdos...", *op. cit.*; CATÁLOGO 1884: *Catálogo de la Exposición Nacional de Bellas Artes*, Madrid, Imprenta y Fundición de Manuel Tello, 1884; CATÁLOGO 1890: *Catálogo de la Exposición Nacional de Bellas Artes*, Madrid, Imprenta de Fontanet, 1890; CATÁLOGO 1892: *Catálogo de la Exposición Nacional de Industrias Artísticas é Internacional de Reproducciones*, Ayuntamiento Constitucional de Barcelona, Barcelona, Imprenta de Henrich y Cia., en comandita, 1892; CATÁLOGO 1896: *Catálogo Ilustrado. Tercera exposición [...] 1896*, *op. cit.*; LA IBERIA 1890, *op. cit.*
67. Arxiu RACBASJ, 10.6, 311.2.3, 238.5, 238.7, 239.2, 239.6 i 239.8.
68. ANC. *Acta de la Sessió de la Junta de Museus de Belles Arts, Indústries Artístiques i Reproduccions* (30 abril 1892), 1-715, vol. 14, fol. 3-4.
69. Balbina MARTÍNEZ CAVIRÓ, *La loza dorada en el Instituto Valencia de Don Juan. Oro y lapislázuli*, València, Orts Molins Edicions, 2010, p. 297-298, cat. núm. 46.